

ВЛИЯНИЕ НА СТАНДАРТНИТЕ ТРУДОВИ ОТНОШЕНИЯ ВЪРХУ НЕРАВЕНСТВАТА

Любослав Костов¹
e-mail: lkostov@unwe.bg

Резюме

Изследва се проблемът за връзката между неравенствата и промяната в трудовите отношения в страните от ОИСР за периода 1980–2018 г. Като основен извод може да се посочи, че една от причините за нарастването на неравенствата, е изменението на стандартните трудови отношения, като: 1) спад в синдикалната плътност, 2) ръст на самостоятелната заетост и 3) ръст на почасовата заетост.

Key words: labor market, inequalities, technological progress

JEL: J5, I3, C8

Увод

Последиците от световната финансова и икономическата криза по света бяха значителни, като заличиха постигнатото с години по отношение на сближаването на жизнения стандарт в отделните региони и интеграционни общности по света. Успоредно с това, системите за социална закрила бяха подложени на голямо изпитание. В голяма част от икономиките, неравенствата в доходите нараснаха и това породило опасения както за стабилността на растежа, така и за социалното сближаване между отделните региони. В подобна атмосфера се развиваха и процеси като дигитализация и глобализация, които поставиха пред все по-големи предизвикателства обществата.

На фона на икономическите и социалните трансформации се забелязват редица структурни промени в посока нарастване на неравенствата. Това може да се потвърди от статистиката на международните организации, които измерват количествено степента на неравенства в отделните икономики и региони (Световна банка, Международен валутен фонд, Евростат и др.). Например най-богатият 1% от населението на планетата притежава над два пъти повече богатство спрямо 6,9 млрд. души, докато в същото време половината от хората на планетата живеят с по-малко от 5,5 долара на ден (Oxfam, 2020).

Много от международните бази с данни свидетелстват за наличието на дългосрочен процес на концентрация на все повече капитали в ръцете на все по-малко хора, което допринася за нарастването на неравенствата между

¹ Асистент, доктор, катедра „Икономика“, Общикономически факултет, УНСС

отделните общества. Това е процес, който продължава вече няколко десетилетия. Следователно, проблематиката е актуална и е налице необходимост от допълнителни емпирични проучвания в тази посока, които да обогатят националния и международния дебат по темата за неравенствата.

Обект на настоящото изследване са стандартните трудови отношения, а като предмет се явява тяхното влияние върху изменението на неравенствата през годините. Основната теза на доклада е, че изменението на стандартните трудови отношения е сред водещите причини за нарастването на неравенствата в страните от ОИСР в периода 1970 – 2018 г.

За да се изследват причините за нарастването на неравенствата, е необходимо прилагането на подходящи методи за анализ, които позволяват проследяване на зависимости между отделни индикатори за дълъг времеви период. До голяма степен това е причината, която мотивира използването на панелни методи в изследването. Настоящият доклад има за цел по емпиричен път да проучи характера и измерението на връзката между трудовите отношения и неравенствата в страните-членки на ОИСР в периода 1970 – 2018 г.

Неравенствата до голяма степен могат да се разглеждат като системно явление с различна амплитуда на свиване и разширяване в отделните стопанства. Освен това, неравенствата могат да имат различен характер в зависимост от признаците по които се измерват – 1) в доходите, 2) в богатството, 3) в интелектуалната собственост и т.н.

Например, във времето на следвоенния просперитет в САЩ, Solow (1956) предлага модела на „балансирания път на растежа“, в който делът на труда и капитала в националния доход остава постоянен – и следователно проблем с увеличаването на неравенството не съществува. В действителност обаче, делът на трудовото възнаграждение в националния доход на САЩ спадна от 1970 до 2010 г. от 68% на 62% – приблизително 1 трлн. долара (Bureau of Labour Statistics, 2019). Подобни тенденции като тази, до голяма степен изведоха на преден план тезата, че проблем с неравенствата съществува и той се задълбочава.

В допълнение към това, Stiglitz (2012) твърди, че намалението на неравенствата съдейства ефективно за нарастването на икономическия растеж. Следователно, провеждането на икономическа политика за тяхното намаление, би трябвало да се разглежда като нещо нормално и част от цялостната икономическа логика на намесата на държавата в икономиката посредством инструментите на фискалната политика. Това се потвърждава и от IMF (2019), където могат да се открият директни препоръки към страните за провеждане на икономическа политика за намаление на неравенствата в конкретни региони и интеграционни общности. До подобни изводи стига и Piketty (2014) като ценното при него е, че въпреки философските си пре-

дубеждения, той набляга на емпиричните данни и това прави анализа му практически неоспорим от съвременето.

В крайна сметка, съвременният ръст на неравенствата в Европа, Латинска Америка и САЩ вероятно няма прецедент, поне не и след Втората световна война. Няколко фактора биха могли да го обяснят. На първо място, дълбочината на Голямата рецесия създаде големи маси от работници, които загубиха работата си, или усещат значително намаляване на собствените си доходи и потребление в посткризисния период. На второ място, правителствата трябваше да се преборят с тези тенденции в частния доход и потреблението чрез компенсация с по-високи публични разходи. За разлика от предишни рецесии, обаче, в настоящия момент фискалната позиция на държавите в Европа, Латинска Америка, както и на САЩ, бе по-неблагоприятна. На трето място, технологичният прогрес доведе до формирането на нов тип трудови отношения между работодателите и работниците и служителите. Все повече се появиха т.нар. „атипични форми на заетост“, които не могат да се впишат в класическите трудови теории. Настоящият анализ е концентриран основно именно върху това трето проявление, като основна причина за развитието на неравенствата.

Освен това, за разлика от предишни рецесии, правителствата бяха изправени пред необходимостта да намаляват разходите си точно тогава, когато икономическите субекти се нуждаят от тях най-много, заради високите нива на държавен дълг. В резултат на това, и домакинствата и фирмите търпяха загуби по отношение на тяхната позиция спрямо предходни периоди. Дори ситуацията в България е сходна, не толкова по отношение на дълга и дигитализацията, но по отношение на намаляващата преразпределителна роля на държавния бюджет като дял от БВП на страната (Средносрочна бюджетна прогноза, 2019). Кризата “COVID-19” също ще окаже сходен ефект върху доходите и потреблението на домакинствата, какъвто имаше последната глобална криза от 2007 – 2009 г., тъй като по-всичко изглежда, че икономическите последици няма да имат конюнктурен характер, а значително по-дълготраен.

Методи

ОИСР е международна икономическа организация на развитите икономики (общо 37 на брой). Страните-членки на ОИСР произвеждат над 60% от световния БВП, което е добра основа за провеждането на подобен тип изследване. Следователно, крайните резултати биха могли да се тълкуват като представителни в глобален план.

В международен план са налице редица показатели, които измерват неравенствата в доходите в отделните държави. Най-често използваните показатели за измерване на неравенството са: 1) Съотношението на доходите

S80/S20. Този показател измерва годишните доходи на най-богатите 20 % от домакинствата в сравнение с годишните доходи на най-бедните 20 % от домакинствата. Това е водещият показател за измерване на неравенството в набора от социални показатели и в ЕССП, 2) Коефициентът на Джини. Той се използва за статистическа характеристика на разпределенията на блага в едно общество, т.е. на паричната разлика между благосъстоянието на бедните и богатите в едно общество и 3) Разпределение на допълнително създадената добавена стойност към 40% най-бедни. Този показател е част от цел 10.1 от целите за устойчиво развитие на ООН, където се препоръчва „*постигане на растеж на доходите на долните 40% от населението по-висок от растежа на средностатистическите доходи за страната*“ (Глобални цели за устойчиво развитие на ООН, 2015). Социалният модел, според тази препоръка, трябва да бъде ориентиран към онези 40% най-бедни, които не получават достатъчно от икономическия растеж.

Като измерител на неравенствата в страните-членки на ОИСР, в настоящото изследване, ще се използва коефициентът на Джини. От изброените по-горе измерители той е най-обобщения и представя максимално широка информация, тъй като е съставен от множество на брой индикатори. За целите на провеждането на панелно изследване, също е подходящ, тъй като има наличие на дълги времеви редове, които позволяват максимална представителност на извадката. Данните за коефициента на Джини са взети от базата данни на OECD.

Стандартните трудови отношения ще бъдат представени основно през синдикалната плътност като основна независима променлива. Коефициентът на членство в профсъюзите, наричан в настоящата статия „синдикална плътност“, показва броя на членовете на профсъюзите, които са заети като процент от общия брой на заетите в даден отрасъл или държава (Dickens and Leonard, 1985). Обикновено нивото на синдикалната плътност е по-ниско от степента на покритие на заетите с колективни трудови договори, която се отнася за всички хора, чиито условия на труд се договарят колективно.

По същество, синдикатите се договарят с работодателите за подобряване на заплащането, условията и вземането на решения на работните места. В този смисъл, по-високите нива на синдикална плътност в рамките на дадена индустрия или държава, обикновено показват по-високи нива на профсъюзната договаряща сила, по-ниските нива на плътност пък ще показват по-малка сила на преговори (Dickens and Leonard, 1985). Следователно, стойността на тази променлива е ключова при определянето на преговорната сила на работниците и служителите в процеса по договаряне на условията на труда и неговото възнаграждение. В тази връзка, до голяма степен членството в профсъюз, може да бъде и белег за наличието на преобладаващи стандартни трудови отношения в едно стопанство. Като допълнително променливи,

които имат потенциал да оценят изменението в стандартните трудови отношения, в настоящото изследване са включени: 1) самостоятелно заетите лица и 2) почасовата заетост. Данните за нивото на синдикална плътност, делът на самостоятелно заетите лица и нивото на почасовата заетост, също са взети от базата с данни на OECD. Изхождайки от предварително проучената емпирична литература по проблема, се дефинира следния модел, върху който ще бъде извършено изследването:

$$\Delta G_{it} = f_i + f_t + \beta_0 \Delta tud_{it} + \mu_0 \Delta sempl_{it} + \gamma_0 \Delta ptempl_{it} + \Delta \varepsilon_{it} \quad (1)$$

където: 1) ΔG_{it} - изменението на коефициента на Джини в държавата – i и период – t ; 2) f_i – фиксирани ефекти на ниво държава; 3) f_t – фиксирани ефекти на ниво време; 4) Δtud_{it} – изменението на синдикалната плътност в държава – i и период – t ; 5) $\Delta sempl_{it}$ – изменението на самостоятелно заетите лица в държава – i и период – t ; 6) $\Delta ptempl_{it}$ – изменението в почасовата заетост в държава – i и период – t ; 7) $\Delta \varepsilon_{it}$ – стандартна грешка.

Резултати

Таблица 1: Влияние на синдикалната плътност върху коефициента на Джини в страните от ОИСР за периода 1970 – 2018 г. (пМНМК)

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
	Δ Джини	Δ Джини	Δ Джини	Δ Джини	Δ Джини	Δ Джини
Δ СП	-0.109*** (0.007)	-0.094*** (0.008)	-0.075*** (0.009)	-0.061*** (0.018)	-0.078*** (0.011)	-0.017 (0.022)
Δ СЗ	0.215*** (0.022)	0.021 (0.045)	0.032 (0.040)			
Δ ПЗ	0.050*** (0.016)	0.128*** (0.021)	0.080*** (0.020)			
N	1146	737	1146	737	1146	737
R-sq	0.16	0.28	0.06	0.10	0.21	0.39

Равнища на статистическа значимост: * p<.10, ** p<.05, * p<.01**

Легенда: Джини – изменение на коефициента на Джини, Δ СП – влияние на синдикалната плътност върху изменението на коефициента на Джини, Δ СЗ – влияние

на самостоятелната заетост върху изменението на коефициента на Джини, $\Delta ПЗ$ – влияние на почасовата заетост върху изменението на коефициента на Джини, N – брой наблюдения, R -squared – обяснителна способност.

Таблица 1 представя резултати от извършени линейни регресии чрез панелен МНМК, с включени фиксирани ефекти на ниво държавата и на ниво време (Обикновена линейна регресия ОЛР – Колони 1 и 2; ОЛР с включени фиксирани ефекти на ниво държава – Колони 3 и 4; ОЛР с включени фиксирани ефекти на ниво държава и на ниво време – Колони 5 и 6.).

Резултатите илюстрират въздействието на синдикалната плътност, самостоятелната заетост и почасовата заетост върху равнището на коефициента на Джини за периода 1970 – 2018 г. по години за икономиките на страните-членки на ОИСР. Резултатите са конструирани в шест колони. Те са представени в два варианта – Вариант 1 [Колони – 1, 3 и 5], където връзката е представена в еднофакторна линейна регресия и се изследва влиянието на изменението на синдикалната плътност върху динамиката на коефициента на Джини, и Вариант 2 [Колони – 2, 4, и 6], където са приложени резултати от извършени множествени линейни регресии с включени и други допълнителни променливи, които литературата е извела като значими, а именно: 1) самостоятелна заетост и 2) почасова заетост. В таблицата, освен коефициентите на независимите променливи, са записани техните стандартни отклонения, равнището на статистическа значимост, обяснителната способност на моделите, константата и броя на наблюденията.

На първо място, резултатите от таблица 1 показват, че влиянието на синдикалната плътност върху коефициента на Джини в страните от ОИСР е в обратна посока. Например, при обикновена линейна регресия [Колоната 1], 1% промяна в синдикалната плътност в едната посока, води до 0,1% изменение на коефициента на Джини в обратната посока. Броят на наблюденията е 1146, а обяснителната способност 16%.

Когато при еднофакторна линейна регресия се включат фиксирани ефекти на ниво държава [Колоната 3] и времеви такива [Колоната 5], то връзката леко отслабва и 1% изменение на синдикалната плътност води до 0,07% изменение на коефициента на Джини в противоположната посока. Все пак, при добавянето на фиксирани времеви ефекти, обяснителната способност на модела нараства до 21% [Колоната 5]. Това означава, че 21% от вариацията на коефициента на Джини през годините може да се обясни с промяната в синдикалната плътност. Наличието на обратна статистически значима връзка по отношение на ОИСР е ценна информация, защото по този начин могат да се изведат основни тенденции и в глобален план.

На второ място, преминавайки към множествена линейна регресия с включването на допълнителни променливи в модела, ясно се вижда, че обяснителната способност навсякъде нараства спрямо резултатите от едно-факторната регресия [Колони 2, 4 и 6]. Така например, с включването на двете променливи за самостоятелна заетост и почасова заетост, обяснителната способност на резултатите в Колона 2 нараства до 28% спрямо 16% при Колона 1, при Колона 4 нараства до 10% спрямо едва 6% в Колона 3, а при Колона 6 достига до 39% спрямо 21% в Колона 5. Подобно разглеждане по двойки е целесъобразно, защото става въпрос за една и същ подход при изследване и сравнение на крайните резултати само по отношение на включването на допълнителни независими променливи.

На трето място, влиянието на самостоятелната заетост върху коефициента на Джини е в права посока. Това означава, че 1% ръст на самостоятелната заетост ще доведе до 0.21% ръст на коефициента на Джини [Колона 2]. Останалите стойности за тази променлива са статистически незначими.

На четвърто място, влиянието на почасовата заетост върху коефициента на Джини също е в права посока. Когато почасовата заетост нараства с 1%, то това води до 0,05% ръст на коефициента на Джини при ОЛР, до 0,12% ръст при ОЛР с включени фиксирани ефекти на ниво държава и до 0,08% ръст на коефициента на Джини при ОЛР с включени фиксирани ефекти на ниво държава и на ниво време.

В крайна сметка, с включването на допълнителни независими променливи в основния модел е логично те да окажат своето въздействие върху изменението на основната зависима променлива, а именно – синдикалната плътност. По-ценното в случая е, че навсякъде където връзката като стойност отслабва, обяснителната способност на модела се покачва, което говори за повишаваща се достоверност на крайните резултати.

Резултатите до момента в голяма степен потвърждават теорията и наличните емпирични проучвания върху този проблем. Ясно се вижда, че взаимодействието между изменението на неравенствата, измерени през коефициента на Джини, и изменението на стандартните трудови отношения, изведени чрез съответните независими променливи, е несиметрично. Това несиметрично влияние се запазва за дълъг период от време, имайки предвид времевия обхват на изследването.

В този смисъл, работещите на граждански или срочни трудови договори, в съответствие с тяхната по-ниска възможност за колективно договоряне, получават често по-ниско възнаграждение, отколкото са произвели. Следователно, предвид все по-голямата вариация на дела на временните работници в международен и национален план, това може да се превърне и сред причините, поради които размерът на разликата в заплащането и про-

изводителността да варира в отделните страни с още по-големи разлики в зависимост от тяхното ниво на развитие – глобализационно, интеграционно и технологично. Това поражда повече неравенства, както между страните, така и вътре в самото общество. В крайна сметка, желаната конвергенция, в условията на технологични скокове с различна амплитуда, би била много трудна. Все пак, динамиката на неравенствата може да се определя и от много други фактори, но настоящия анализ дава добра основа за последващи проучвания.

Заклучение

В докладът се изследва проблемът за връзката между неравенствата и промяната в трудовите отношения в страните от ОИСР за периода 1980 – 2018 г. Теоретичните основания за изследването на тази връзка са добре известни на икономическата литература. Едновременно с това, нови емпирични изследвания поставят на дневен ред преосмислянето на връзката в условията на все по-бързо променящ се пазар на труда. Именно такава преосмисляне се цели и в настоящия доклад. Степента на технологичен прогрес и навлизането на нови форми на трудови взаимоотношения, пораждат необходимост от нови изследвания в тази област, тъй като редица международни организации и изследвания свидетелстват за наличието на процес по ръст на неравенствата в глобален план през последните няколко десетилетия.

В крайна сметка, може да се направи извод, че една от причините за ръст на неравенствата в страните от ОИСР през последните десетилетия, е изменението на стандартните трудови отношения, като – 1) спад в синдикалната плътност, 2) ръст на самостоятелната заетост и 3) ръст на почасовата заетост. По този начин се потвърждава и основната теза на изследването.

Навлизането на света в Четвъртата индустриална революция върви паралелно с необходимостта от преквалификация на работната сила и непрекъснатото усъвършенстване на уменията и знанията. Процеси като задълбочаване на международната интеграция и глобализация също оказват своето влияние. Следователно, има вероятност технологичният прогрес да изкривява все повече класическите разбирания за трудовите взаимоотношения между работниците и работодателите и да доведат до по-големи нива на неравенства, отколкото е имало на предходен исторически период от развитието на обществата ни.

Всъщност, колкото повече работната заплата по сектори и отрасли се определя от договорните взаимоотношения между работодатели и служители, толкова по-голяма е и стабилността на този показател с течение на времето. Ситуацията по отношение на страните от ОИСР е точно обратната с което

до голяма степен може да се обясни и растежа на неравенствата, представени чрез коефициента на Джини.

Настоящият анализ дава основания на автора да смята, че е необходимо да се отвори по-широко дебата за неравенствата в глобален план и причините, които водят до тези неравенства. За да се формулират конкретните политики, е необходимо да се изведат причините за развитието на тези процеси. Част от тези причини са представени и защитени в настоящото изследване. Динамиката на неравенствата може да се определя и от много други фактори, но настоящия анализ дава добра основа за последващи проучвания, без да има претенции за пълна изчерпателност. В този смисъл, резултатите от това изследване биха били важен източник на информация, както за целите на икономическата теория и практика, така и за целите на икономическата политика. Бъдещи изследвания върху този проблем могат да се насочат именно в тази посока – към разкриване на това кои допълнителни фактори влияят изменението на неравенствата, освен промяната в стандартните трудови отношения.

Използвана литература:

- Глобални цели за устойчиво развитие на ООН. https://www.unglobalcompact.bg/?page_id=2890 (20.08.2020).
- Средносрочна бюджетна прогноза на Министерство на финансите на Република България: <https://www.minfin.bg/bg/1234> (05.05.2020).
- Dickens, William T., Leonard, Jonathan S. (1985). Accounting for the decline union membership, 1950–1980 (PDF). *Industrial and Labor Relations Review*. Sage. 38 (3): 323-334. doi:10.1177/001979398503800301. JSTOR 2523761
- IMF (2019). *World Economic Outlook. Annual Report 2019*. <https://www.imf.org/external/pubs/ft/ar/2019/eng/> (20.08.2020).
- OECD Trade Union Density and Collective Bargaining Database: <https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=TUD> (15.07.2020).
- OECD Income Distribution Database (IDD): Gini, poverty, income, Methods and concepts: <https://www.oecd.org/social/income-distribution-database.htm#:~:text=To%20benchmark%20and%20monitor%20income,median%20household%20disposable%20incomes%2C%20relative> (20.08.2020)
- Oxfam (2020). *Time to care: Unpaid and Underpaid Care Work and The Global Inequalities Crisis*. January 2020: <https://oxfamilibrary.openrepository.com/bitstream/handle/10546/620928/bp-time-to-care-inequality-200120-en.pdf> (20.08.2020)
- Piketty, T. (2014). *Capital in the twenty-first century*, Harvard University Press.
- Solow, R. (1979). Another Possible Source of Wage Stickiness, *Journal of Macroeconomics*, pp.79-82.

Stiglitz, J. (2012). *The Price of Inequality: How Today's Divided Society Endangers Our Future*. W.W. Norton & Company. ISBN: 0393345068
U.S. Bureau of Labour Statistics: <https://www.bls.gov/> (21.08.2020)
World Bank. (2016). *World Development Report 2016: Digital dividends*, Washington DC.

THE IMPACT OF STANDART LABOR RELATIONS ON INEQUALITIES

Assist. Prof. Lyuboslav Kostov, PhD
Department of Economics,
University of National and World Economy
e-mail: lkostov@unwe.bg

Abstract

The problem of the connection between inequalities and the change in the labor relations in the OECD countries for the period 1980 – 2018 is studied. As a main conclusion from it can be stated that one of the reasons for the increase of inequalities is the change of standard labor relations, such as: 1) a decrease in the trade union density, 2) an increase in self-employment and 3) an increase in hourly employment.

Key words: labor market, inequalities, technological progress

JEL: J5, I3, C8